

Világnagy gyerekirodalom

Kollár Árpáddal Mészáros Anikó beszélget

A tavalyi zEtna fesztiválon találkoztunk utoljára, ahol többek között a Milyen madár című köteted is bemutatásra került. Visszagondolva az ott elhangzott beszélgetésekre, eszembe jutott, mennyire meglepődtem, amikor Jódal Kálmán arról mesélt, milyen köteteken, filmekben nevelkedett. Alsóban Beckettet olvastott, felnőtteknek szóló műveket falt. Te milyen gyerekkori olvasmányélményekből táplálkozol?

– Emlékszem arra az estére. Ünnepi hangulat uralkodott azon a hétvégén, hiszen végre sikerült Kálmánt kirobbantani Újvidékről. Egész nap izgultunk, hogy tényleg eljön-e, a végén egy nagyon jó kis beszélgetésnek lehettünk fültanúi.

Hogy mit olvastak nekem, és én magam mit olvastam, az két külön mese. A szüleim a klasszikus mesék mellett a *Toldit* és a *János vitézt* is felolvasták. De tudtam azt is, hogy van olyan, hogy József Attila. Négyévesen az ő versét szavaltam nagy átéléssel, legalábbis meg voltam győződve róla. De inkább valami saját avantgárd anyag volt az. Valahol kallódik egy magnófelvétel, amelyen az egyik kedvenc sorom is elhangzik: „talicskával hordja a disznó a vizet és csak ordít”. Egészen jó szürreális képkapcsolatot alkottam akkoriban.

Az első könyv, amit végigolvastam, az *Egri csillagok* volt ötödikes koromban. Emkékszem, halálosan büszke voltam rá, hogy elolvastam egy könyvet, egy egész könyvet. Egymás után többször is. Annyira beleéltem magam, hogy megépítettem az egri várat homokból, felvonóhidakkal, bástyákkal, gyilokjárókkal. A házi olvasmányokat egyébként rendre kikerültem. Élt is bennem egyfajta büntudat ezzel kapcsolatban. A lelkiismeretfurdalás és az olvasónapló az általános iskolában szorosan összetartozó dolog volt az életemben.

Kedveltem az indián-, a felfedező- és a hajós regényeket is, valamint Rejtő Jenőt. A hosszú leírásokat persze már akkor sem szerettem, rendre átlapoztam, nem úgy a párbeszédet. Később beiratkoztam a szabadkai gyerekkönyvtárba, nagyon szerettem ott a polcok között könyvekre vadászni. Azóta nemcsak az olvasónaplók, hanem a könyvtárak felé is érzek büntudatot, mert sosem viszem vissza időben a könyveket.

Lehetséges, hogy hányódnak még a könyvespolcodon a Szabadkán kölcsönzött könyvekből?

– Sokáig nálam maradt néhány, majd egyszer felnőttem úgy gondoltam, ideje tisztázni a soraimat. Olyan lecseszést kaptam, hogy többet eszembe nem jutna újra visszavinni őket. Néhány könyvtári könyv azonban még mindig akad otthon, melyeket édesapám kölcsönzött ki, ezeket megtartottam.

Mást jelentett számodra a mese gyerekkorodban, mint most? Olvasol még gyerekirodalmat passzióból?

– Azt hiszem, kölyökkoromban leginkább azt jelentette, hogy fekszem az ágyon, és nem zavar senki. Szerettem egyedül lenni, szerettem olvasni. Talán most is ugyanezt jelenti számomra.

Gyerekkoromban igazi belefeledkező olvasó voltam. Valójában most újra ezt az állapotot keresem, bár nehéz kiküszöbölni azt, hogy ne szakmai szempontok alapján közelítsek az olvasmányaimhoz. Nem tudok már olyan naivan elmerülni egy-egy könyvben, de szeretem élvezni azt, amit olvasok. Újraolvastam néhány gyerekkori olvasmányomat, a didaktikus, szájbarágós részek most már idegesítenek, a hosszú leírásokkal pedig már régen is így voltam. Ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy a könnyű, felszínes meséket, írásokat szeretem, az élvezet ennél sokkal összetettebb. Néha persze arra van szükségem, hogy könnyen fogyasztható kötetet vegyek a kezembe, néha pedig arra, hogy megrággjon és kiköpjön az adott szöveg.

Meséket háromgyerekes apukaként hivatalból olvasok, de szakmai okokból is előveszek gyerekkönyveket.

Gyermekeknek szóló első köteted a Milyen madár című verseskötet, amellyel idén elnyerted Az év legjobb gyerekkönyvírója címet. Hogyan kommentálták ezt a gyerekeid, akik ha jól sejtem, a legnagyobb kritikusaid is egyben?

– Büszkék rá, hogy apa írt egy olyan könyvet, ami számukra is kezelhető, a könyvtárból kikölcsönözhető, a könyvesboltokban kapható. Egyébként különösebben nem hatja meg őket ez a teljesítmény. A lányom egy újabb könyvet vár el tőlem. Egészen pontosan felvázolta a szereplőket, kitalálta a történetet, én pedig neki is fogtam az írásának. De sajnos min-

dig előtérbe furakszik egy másik könyv, aminek ő nem igazán örül. A *Milyen madár* néhány verse is közös munka eredménye, Villó bevonódott az alkotófolyamatba, rendelt konkrét szövegeket is.

A Milyen madár versei számomra bátor versek bátor gyerekeknek és még bátrabb felnőtteknek, amelyeket átszítotted saját gyermekkori élményeiddel, és meghintetted egy jó adag nosztalgiával. Milyen volt újraértelmezni a versek által saját gyermekkorod, saját félelmeid, saját szorongásaid? Más szemmel tekintesz azóta gyermeki és felnőtt önmagadra?

– Az az érzésem, hogy mindenekelőtt bátor felnőttekből van hiány.

Koncepciózus lennék, ha azt mondanám, hogy a kötet célja az volt, hogy merész verseket sorakoztassak fel egymás után. Egy ponton túl már nem tudtam mást írni. Tény, hogy ezek élesebb szövegek, így a hozzájuk való olvasói viszony is kiélezettebb.

Az alkotói folyamat szempontjából jó érzés volt kutakodni magamban. Felidéződtek bennem különféle lelkiállapotok, képek, pillanatok a gyerekkoromból, megpróbáltam őket nyakon csípni, inkább hangulatilag mintsem tartalmilag, de olykor tartalmilag is. Hogy átértékelődött-e az önmagamhoz való viszonyom, azt nem tudom, de azt hiszem, ha beleállunk egy szövegbe, az valamilyen szinten mindenképp átgyűr bennünket. A hétköznapiakban nem szoktam ilyen jellegű önfeltáró tevékenységet végezni, ilyen szempontból tehát különleges időszak volt ez az életemnek, nem tudom, hogy mernék-e újra vállalkozni rá, túl macerás, nyűgös dolog.

Ha nem a szövegek tartalmát, hanem a nyelvezetét nézzük, más formanyelvű szükségeltetett ahhoz, hogy gyerekekhez szólj?

– Nemrég vettem részt egy beszélgetésen Mészáros Márton és Szekeres Nikoletta meghívására a Károlyi Gáspár Egyetem gyerekirodalmi képzésén, ahol Miklya Zsolt mutatott rá egy nagyon érdekes dologra. Elővette két versemet, a *Nem Szarajevóban* című kötet nyitóversét és a *Milyen madár* Homoktengeri című darabját, és azt állította – teljesen jogosan –, hogy tulajdonképpen ez a két vers ugyanazokkal a motívumokkal operál. Sőtán összegezve: mindkét vers középpontjában a homokba való belesüppedés áll. Akkor szembesültem azzal, hogy nyelviileg és poétikailag melyik szövegben milyen módon közelítettem a témához. Nyilvánvalóan másképpen kell, és másképpen is szólni a gyerekekhez. Egyszerűbben fogalmaz az ember, ha gyerekeknek ír, konkrétabb költői képeket használ, markánsabb ritmussal operál. Lényegüket tekintve azonban a verseim természetrajzát illetően nincs radikális különbség a gyerekeknek és a felnőtteknek szóló költeményeim között.

Szerinted mi fér bele a gyerekirodalom skatulyájába?

– Fellengzősen azt mondanám, hogy minden. Ez egyrészt megúszós válasz, másrészt pedig rávilágít a lényegre. Ha nem „dallikákról”, hanem jó gyerekirodalomról beszélünk, akkor nehéz radikális különbséget tenni a szövegek között. Természetesen különféle szempontok alapján elkülöníthetők egymástól a felnőtt- és a gyermekirodalmi művek, de én például a gyerekeimnek le szoktam játszani *A betediket* József Attilától Sebő Ferenc feldolgozásában. Ez egy kemény vers durvajó, pogós feldolgozása, melyet előszeretettel énekelnek otthon a gyerekeim is. *A walesi bárdokat* is le szoktam nyomni a torkukon, jellemzően esti fürdés közben. Beletellett egy kis időbe, de végül rákattantak. „Fegyver csörög, haló hörög, / a nap vértóba száll”, ez a kedvenc részük. Nagyon sok felnőttnek szánt alkotás tud gyerekek felé megszólaltatva gyerekversként, gyerekirodalomként működni. Megfordítva a kérdést, azt szoktam mondani, hogy amikor Weöres Sándor például azt írja, hogy „Köd előttem, köd mögöttem, Isten tudja, honnan jöttem”, ez egyáltalán nem gyerekvers, legalábbis olyan értelemben, ahogyan ma egy átlagos magyar szülő a gyerekversre gondol. Nyilvánvalóan azért vannak határok, de ezek igencsak képlékenyek.

Neil Gaiman azt mondja, „nincs olyan, hogy a gyerek számára ez vagy az rossz könyv”. Mitől lesz jó egy gyerekszöveg? Mi tesz befogadóképessé egy gyerekkötetet?

– Ha tudnám a titkát, valószínűleg én is úgy csinálnám. A gyerekirodalomra sajátos szemmel tekintek, más szemszögből, másként gondolkodok rá, mint ahogy általában szokás. Nem azért, mert különködni szeretnék, egyszerűen nem tudok másként viszonyulni hozzá. A határterület érdekkel elemi erővel, az a pont, ahol a felnőttnek már érdekes, a gyerekeknek még izgalmas. Rétegzett szövegeket szeretek olvasni és írni is, melyek túlmutatnak önmagukon. Az a típusú irodalom, ami túl könnyen adja magát, ami azonnal hanyatt vágja magát, mint egy aranyos kutya, az nem igazán érdekel.

Egyre divatosabb jelenség gyerekirodalommal foglalkozni. Eljutnak a minőségi darabok a célközönségükhöz?

– Optimista vagyok a kérdést illetően. A szerkesztőm szerint a szülők sokkal többet költenek különórákra, mint igényes gyerekirodalomra, pedig az utóbbinak is legalább olyan fontosnak kellene lenni számukra. Lehet, hogy alacsonyok az elvárásaim, de én nem látom ilyen borúsán a helyzetet, a szülők vásárolnak igényesebb, tartalmasabb gyerekkönyvekből is. Azt is mondja ez a bölcs szerkesztőm, hogy a csokit minden gyerek nagyon

szereti, ennek ellenére mégsem adunk nekik belőle reggel, délben, este. Mennyire igaz van, sajnos. Ha az ember felelősen eteti a gyereket, nem mindig édességgel tömi, hanem vitamindús ételekkel is. Talán így kell elképzelni az igényes gyerekirodalom adagolását is.

Engem korábban könnyen fel lehetett húzni Bartos Erikával, szegény biztosan sokat csuklik, és az övéihez hasonló gyerekkiadványokkal, kiváltképp, ha ilyeneket kellett olvasni otthon a gyerekeimnek. De egy ideje elengedtem ezt a kérdést. Nálunk is van a polcon belőlük jó néhány, ez tulajdonképpen egyáltalán nem is baj. Sokkal fontosabb az, hogy a szülő ott legyen a gyerek mellett, olvassanak együtt, olvassanak sokfélét, jót és kevésbé jót is, és beszéljenek róla. Tény, hogy az úgymond kevésbé igényes irodalomra is vevők a gyerekek, de vannak olyan életszakaszok, amikor ez teljesen helyénvaló, sőt használható is. Azt gondolom, előnyükre válik, ha minél többféle irodalmi impulzus éri őket.

A tankönyvekben is egyre több kortárs író szövege kap helyet. Oktatás és gyermekirodalom megtalálták a közös hangot, vagy a pedagógusok be vannak feszülve, „mint pitbullbarát a kortárs irodalomtól”?

– A pedagógusok a jelen pillanatban a tanfelügyelőkötől, illetve az évszázados magyar poroszos oktatástól és a frontális oktatástól vannak be-feszülve. Nagyon sok kiváló, jó szándékú pedagógus van az országban. Van némi rálátásom a kérdésre, hiszen a feleségem, több rokonom, ismerősöm, barátom is pedagógus. Empátiával viszonyulok hozzájuk, ám összességében azt látom, hogy a magyar oktatási rendszer tragikus állapotban van. Legfőbb hiányossága, hogy a büntetésre és a fegyelmezésre fókuszál, vagyis a hibára, ahelyett, hogy a motiválásra, a dicséretre és a játékos tanulásra helyezné a hangsúlyt. Nagyobbrészt azt szondázza és értékeli, hogy mit nem tudsz, és nem azt, hogy mit tudsz, vagy mit fogsz megtanulni. Nagyon nehéz levetkőzni ezeket az évszázadok óta berögzült rossz szokásokat. Teljes együttérzéssel mondom ezt, és nem szeretnék általánosítani, de fel kell ismerni, hogy önhibájukon kívül rossz mintákat örökölnek a pedagógusaink. A pálya presztízsének hiánya miatt egyes területeken nagyon erős a kontraszelekció is. Sokkal több lazaságra és kevesebb gyomor-fekélyre lenne szükségük. Egyet kell értenem azokkal, akik szerint rengeteg felesleges információt gyömöszölünk szerencsétlen gyerekekbe, ahelyett, hogy kiegyensúlyozott, értelmes és kíváncsi emberekké nevelnénk őket, akik megtanulják, hogyan kell tanulni.

Ami a kortárs irodalmat illeti, Kukorelly Endre szokta mondani, hogy több kortárs irodalom kell nekünk. Ezzel szemben mások azt állítják, a klasszikus irodalomnak kell előtérbe kerülnie, hiszen ezen keresztül lehet

elsajátítani a hagyományos értékrendet. Én azt gondolom, hogy meg kell, és meg is lehet találni a kettő közötti egyensúlyt. Kizárólag kortárs művekkel tölni a gyerekek fejét nem lenne bölcs dolog, nem beszélve arról, hogy igenis vannak időtálló értékek és művek. Nem ördögtől való, ha az irodalomra úgy is tekintünk, mint ami értékeket közvetít. Emellett persze szórakoztat, gondolkodásra, világszemléletre nevel, fejleszti az embert érzelmileg és értelmileg is, segít értelmezni a világot és a banki szerződéseket. Sajnos, az oktatásban a didaktikai funkciónak erősen elsőbbsége van, a többi a kanyarban sincs hozzá képest.

Egyáltalán ki van jelölve tudatosan a kortárs magyar gyerekirodalom célja?

– Nincs, célkitűzés helyett a trendek jellemzőek rá. Két vonal tűnik még mindig határozottnak: a játékos, szórakoztató, poentírozott irodalom, valamint a gyerekneveléshez kapcsolódó irodalom, amely a nevelő funkciótól egészen a tabudöntőgető témákig merészkedik.

Egy régebbi interjúban azt mondtad, nem tervezel több gyerekvers-kötetet. Erre élvezetből meséket kezdesz írni. Ezek a mesék hogy, hogy nem, kötetébe szerveződtek, s egyre több szövegmutatványt olvashatunk Tárkony, a nemköltő költő kalandjairól. A Hid mostani számában megjelenő szövegged címe Tárkony és a vadcsízek. Már megint madár. Tegyük fel, hogy a gyermekműveidben minduntalan fel-felbukkanó madárképekre ráhúzzuk a klasszikus szabadság metaforát. Ilyen értelemben a gyermekszövegek alkotása egyfajta szabadságot ad számodra?

– Abszolút, ahogyan bármilyen más alkotótevékenység is. A mese nekem jutalomjáték volt a *Milyen madár* intellektuális és érzelmi kihívásai után. Persze a prózáírás sem könnyű szakma. A megírt százhuszezer karakterből végül csak a felét hagytuk meg, ráadásul az első körben olyan narratológiai hibákat vétettem, hogy még nekem is felállt a szőr a hátamon tőlük. Mindennek ellenére nagyon élveztem a folyamatot. A kötet szerkesztése egyébként lezárult, és ismét Nagy Norbi készíti majd az illusztrációkat, melyekből láttam néhány fantasztikus játékos, huncut, pimasz tervet is.

A kötet meséit minden esetben valamilyen szövegindító képzet hozta létre, amiből aztán kibomlott a történet. A vadcsízek esetében a madár-etetés adta az indító löketet, ugyanis telente a gyerekeimmel rendszeresen etetjük a kert madarait. A magvakért cserébe azok meg időnként hálából kamikaze pilótaként nekirepülnek az ablaküvegnek. Sokszor esik meg, hogy miközben dolgozom, hirtelen hallok egy hatalmas puffanást, rohanok az ablakhoz, de már csak a tollfelhő látványa marad a zöldikék után. Nem túl gyakoriak, de azért időnként megesnek ezek a balesetek. Két ga-

lamb is nekirepült már az ablakunknak, hatalmas zsíros tollfoltot hagyva maguk után az üveglapon. A feleségem lefényképezte, hogyan fakulnak a vadszőlőindák mögött megbúvó madárpacák, melyek tényleg metafizikus élményt nyújtottak. A fotókból kiállítás is nyílt anno a szegedi Grand Caféban.

A leendő kötet egy másik darabja, a Tárkony megvilágosodik című számomra bizonyos pontokon Lázár Ervin mesevilágát idézi. Az ő egyik meséjében látogatást tesz nála a szomorúság, a te narrátorodnál pedig a vidámság vizitál az említett történetben, amelyben főhősöd megírja a világnagy verset. Szerinted milyen lehet egy világnagy vers, egy világnagy mese?

– Egyik Lázár Ervin-rajongó barátomnak átküldtem néhány mesémet, de ő kikérte magának, hogy az ő világára emlékeztetnének. Nekem erre nincs rálátásom, kevés könyvét olvastam gyerekkoromban, most pedig szándékosan nem nyúltam a köteteihez, hogy ne legyen rám túl nagy befolyással. A *Milyen madárnál* (lehet, hogy elsőre nem látszik a kötetten) Domonkos István volt rám a legnagyobb hatással, írás közben végig Domi-dalokat hallgattam. Ahogyan pötyög a gitáron és dalol hozzá, olykor nyenyereg, az hátborzongató. Anyósom zenetanár, ki is rohant a világból, legalábbis a szobából, amikor meghallotta. Mi viszont imádjuk itthon a Domi-dalokat. A mostani kötet munkálatai során leginkább Gion Nándor egészen különleges prózahangulata motivált.

Az általad idézett mese a kötet egyik könnyedebb darabja, melynek főhőse, Tárkony egy nagyképű, nyafogós, nyápic fickó, egy sztereotip költőfigura, akinek mindennel baja van, aztán mégis helyrebillen az egyensúly körülötte. Természetesen borzasztó költő, vagyis valószínűleg az, mert konkrétan csak egy versét ismerjük. Azt viszont tudjuk, hogy a falubeliek meg szokták őt verni, amikor felolvasást tart nekik. Kár, hogy nem tanult Troppauer Hümértől, de hát ez van.

Nem tudom, hogy ő tudja-e, milyen is a világnagy vers valójában, de ha ő nem, akkor én egészen biztosan nem tudhatom.